

в соціогуманитарному знанні. В научному обиході з'являється і широко використовується сам термін «ідентичність», замінюючи і остаточно витісняючи традиційну понятійність. Приблизительно з середини 70-х років термін «ідентичність» прочно входить в термінологічний апарат філософських і соціально-гуманитарних наук.

1. Абушенко В. Л. Ідентичність / В. Л. Абушенко // Новейший философский словарь / Сост. А. А. Грицанов. — Минск: Изд. В. М. Скакун, 1998. — С. 400—404.
2. Абушенко В. Л. Ідентичність / В. Л. Абушенко // Социология. Энциклопедия / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко и др. — Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2003. — С. 344—349.
3. Бойко В. Ідентичність соціальна // Соціологічна енциклопедія / Укладач В. Г. Городенко. — К.: Академвидав, 2008. — С. 148—149.
4. Гофман І. Представлення себе другим в повсякденній житті / Пер. с англ. и вступ. статья А. Д. Ковалёва. — М.: «Директ-Медиа», 2007. — 546 с.
5. Делез Ж. Различие и повторение / Ж. Делез. — СПб.: Петрополис, 1998. — 384 с.
6. Деррида Ж. Избранное: Тотальность и бесконечное / Ж. Деррида, Э. Левинас. — СПб.: Культур-инициатива, 2000. — 415 с.
7. Иванова Н. Л. Социальная идентичность: теория и практика / Н. Л. Иванова Т. В. Румянцева. — М.: Изд-во СГУ, 2009. — 453 с.
8. Исаев Б. А. Социология. Краткий курс. — СПб.: Питер, 2008. — 224 с.
9. Кон И. Ідентичність // Онлайн Енциклопедія Кругосвет. Електронний ресурс. Режим доступа: <http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye-nauki/sociologia/IDENTICHNOST.html>.
10. Малахов Ю. С. Ідентичність // Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд; Научно-ред. совет: предс. В. С. Стенин. — М.: Мысль, 2011. — Т. II. — С. 78—99.
11. Малахов Ю. Ідентичність // Философия: Энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Ивина. — М.: Гардарики, 2004. — С. 299—300.
12. Малахов Ю. С. Неудобства с идентичностью // Вопросы философии. — 1998. — № 2. — С. 43—53.
13. Шанар В. Б. Психологічний глумачний словник. — Х.: Прапор, 2004. — 640 с.
14. Barker C. Cultural Studies. Theory and Practice. — SAGE Publications, London — Thousand Oaks — New Delhi, 2003. — 484 p.
15. Berger Peter L. Invitation to sociology: a humanistic perspective. — Harmondsworth: Penguin, 1966. — 219 p.
16. Erikson E. N. Identity, Youth and Crisis / E. N. Erikson. — N.Y.: Norton & co, 1969. — 336 p.
17. Goffman E. The presentation of Self in Everyday life. — Gardens City, NY, 1959. — 255 p.
18. A Dictionary of Sociology / Ed. by G. Scott and G. Marshall. — 3-d Ed. Revised. — Oxford: OUP, 2009. — 816 p.

О. П. Мотузкова

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ІДЕНТИЧНІСТЬ» У СОЦІОГУМАНІТАРНОМУ ЗНАННІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті описується історико-понятійна проблематика ідентичності й актуалізація поняття «ідентичність» у соціогуманитарних науках другої половини ХХ століття. Розглядаються фундаментальні теорії та підходи до вивчення ідентичності, серед яких провідними є психоаналітичний і соціологічний.

Ключові слова: ідентичність, соціогуманитарні науки, психоаналітичний підхід, соціологічний підхід.

O. P. Matuzkova

IDENTITY CONCEPT TOPICALITY IN THE XX-th CENTURY HUMANITIES

The article deals with historic perspectives of identity evolution as a scholarly concept. It focuses on its topicality in the second half of the XX-th century and analyzes fundamental theories and traditions in identity humanistic discourse with two leading ones: psychoanalytical and sociological.

Key words: identity, humanities, psychoanalytical tradition, sociological tradition.

УДК 811.161.2'271:372.461

Г. В. КОВАЛЬЧУК

ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено проблемі культури української мови за часів розбудови Української держави, типовим помилкам і огріхам, що найчастіше мають місце в усному та письмовому мовленні не лише учнів та студентів, а й інших громадян, які спілкуються українською мовою щодня в різних сферах життєдіяльності.

Ключові слова: мовна особистість, культура мовлення, мовне спілкування.

Якщо словник мови — це дзеркальне відображення народного світогляду в слові, то словник особистості яскраво свідчить про її індивідуальні обрії сприйняття навколишнього світу, про рівень її духовності. Адже багатий словниковий запас мовця — виразна ознака високої ерудиції, інтелектуального потенціалу. І навпаки, його бідність — тривожний сигнал про розумову обмеженість. Творче поєднання культури і мови є запорукою збагачення духовних цінностей кожної людини і всього суспільства загалом. Загальновідомо, що низька культура мовлення — ознака бездуховності.

Людське суспільство ніколи не було байдужим до мови — найважливішого засобу спілкування, знаряддя розвитку духовної культури людей. У період розбудови Української держави, коли розвиваються національні форми вітчизняної культури, ширшими стають і суспільні функції мови. Як знаряддя масової комунікації освіти, науки, як засіб передачі художньо-естетичної інформації, українська має відповідати потребам суспільства, що розвивається, потребам часу. Невипадково такими актуальними в нашому житті є питання мовної культури.

Навчити студентів правильно й доречно користуватися словом, прищепити любов до нього, розвинути мовне чуття, розкрити його глибину та красу — обов'язок викладача-словесника.

Культура мови — невіддільна ознака загальної культури людини. Володіти точним, лаконічним, стилістично виразним словом повинен кожен фахівець. Адже суспільна активність сучасної людини величезна; вона нерозривно пов'язана із впливом слова, його дією. Завдяки слову, завдяки пізнавальній функції ми знайомимось із найрізноманітнішими галузями науки, з величезним надбанням української культури, літератури. Під культурою мови переважно розуміють дотримання літературних норм в усному та письмовому мовленні. Іноді додають, що володіти мовленнєвою культурою — значить «говорити гарно, виразно, логічно, аргументовано». Проте такий підхід спрощений. Поняття «культура мови» надзвичайно об'ємне, і в науці підходять до нього набагато ширше. Підґрунтям культури мовлення вважають любов, прив'язаність до рідної мови; культуру мови пов'язують з почуттям поваги до державної мови та її історії, з турботою про її функціонування, з відповідальністю за свої мовленнєві дії, поняття «культура мови» пов'язують також з діяльністю суспільства та індивідуума, спрямованих на найкраще пізнання, збагачення, вдосконалення та розвиток мови. Зміст поняття мовної культури охоплює:

1) ступінь ознайомлення суспільства з мовними нормами, вміння свідомо використовувати нормативні форми і вислови, критично ставитися до порушення норм, спроможність висловлювати думку ясно, стисло, зрозуміло;

2) діяльність, яка має на меті піднесення рівня знань про мову, їх пропаганду і закріплення мовних норм;

3) лексико-фразеологічну, граматичну та орфографічну внормованість, тобто вживання слів, їх форм, звуків, звукових комплексів, синтаксичних конструкцій відповідно до установлених норм, усунення мовних помилок, невинуватих запозичень, невдалих неологізмів, чужорідних елементів, вульгаризмів тощо;

4) естетику мови, тобто спроможність відчувати її красу, вишуканість, довершеність.

Українцям доводилося долати різні перешкоди, утверджуючи свою мову, записуючи, як казав І. Я. Франко, її нестертий слід «самостійно між культурні мови». Сьогодні українська літературна мова — це досконалий різновид національної мови, до формування й утвердження якого докладало зусиль не одне покоління письменників, науковців, інтелектуальних людей різних соціальних верств. Цією мовою витворено великий масив багатой, стилістично різноманітної словесної культури, спроможної задовольнити смаки найвибагливішого читача.

На ступінь володіння мовцем багатством мови вказує культура його мовлення. Як надійна опора у вираженні самостійної думки, вона забезпечує самовираження особистості, регулює етичні, емоційні норми її поведінки. Вправління у точності слововживання — це практично усвідомлене самокоригування рівня загальної культури особистості (наприклад, в орфоєпії, наголошуванні). Слід підкреслити, що в окремих словах подвійний наголос не впливає на лексичне значення слова (*завжди — завжди; загадка — загадка; злоба — злоба*), а в інших його зміна регулюється семантикою лексики: *типівий* (характерний) — *тіповий* (зразковий). Варто пам'ятати, що наголос у східнослов'янських мовах (і в українській зокрема) динамічний, рухливий, а це, в свою чергу, вимагає уважності при слововживанні.

Індивідуальний акт мовлення — це процес самовираження мовця, який використовує словниковий склад мови для особистого користування. На жаль, не завжди вдається скористатися цим багатством належним чином. Тому й маємо таке потворне явище як мовний суржик. В. Сухомлинський говорив: «Скалічена, попсована мова ніколи не підносила людину, а, навпаки, принижувала її, примітизувала мислення, заважала їй зростати інтелектуально, призводила до знищення народної культури». Науковці серйозно застерігають: суржик — жива модель нового новоутворення шляхом змішування двох слов'янських мов — української та російської, своєрідна лінгвістична мутація. І є загроза, що наслідком цього процесу могла б стати втрата української мови як самобутньої, неповторної лінгвістичної одиниці. Усіма способами його треба

долати з допомогою літературної мови, у структурі якої надзвичайно високим є ступінь збереження прадавньої граматичної основи.

Гарна, правильна мова багато в чому залежить — і про це написано в усіх посібниках з питань культури мови — від правильного вибору слова. Віддаючи перевагу тій чи іншій мовній одиниці, ми маємо керуватися певними критеріями. Критерії можуть бути різні. Мовець часто орієнтується на певні авторитети (письменників, учених), дехто любить погортати словники, довідники, посібники. Особливої уваги заслуговують такі критерії: «українськість», нормативність обраного слова чи вислову. Неабияке значення має також суб'єктивний чинник (розвинуте чуття мови, орієнтація на «звучність» слова, його красу). Наприклад, нормативними вважають прислівникові пари *навесні/весною*, *влітку/літом*, *взимку/зимою*. Однак у кого розгорнуте чуття мови, той обере перші слова з наведених пар, бо вони утворені вже на українському ґрунті. Нормативними є вислови *кожного дня* і *щодня*, *кожного року* і *щороку*. Українець, який «чує» свою мову, вживатиме утворення з префіксами *що-*: *щовечора*, *щойно*, *щорічно*, *щомиті* тощо.

Професійне мовлення вимагає максимальної точності слововживання, а також творчої роботи з синонімією (порівняйте спільне та відмінне в словах: *заступник* — *замісник*; *об'єм* — *обсяг*, *неординарний* — *оригінальний*; *керівництво* — *управління* — *керування*; *дохід* — *прибуток*; *договір* — *угода* — *контракт*. Труднощі у розмежуванні лексичного значення слова становлять також пароніми, характерні для ділової української мови, наприклад: *оціадний* — *оціадливий*; *тактовний* — *тактичний*; *показник* — *показчик*; *уява* — *уявлення*; *економний* — *економічний*; *ефективний* — *ефектний*; *адреса* — *адрес*; *особовий* — *особистий* і под. Здається, слово *минулорічний* має у своєму складі два компоненти українські — *минулий* і *рік* (*річний*). Проте це слово — калька російського *прошлогодний*. Навіщо його вживати, коли є українське слово *торішній*, що зберігає особливість традиційного утворення і є природним.

Поширеними у газетному мовленні, в наукових працях стали фрази на зразок: *у даний час*; *у даній установі*; *у даній роботі*. Слід підкреслити, що слово *даний* у наведених вище фразах не має сенсу. Замість нього потрібно вживати *сьогодні*; *тепер*; *у цій установі*; *у цій роботі*. Слова *дано*, *дані* мають безпосереднє відношення до математики. Наприклад, *дано x = 100*, *дані комп'ютера*. У діловому мовленні щодо вислову *дані про автора* відчутна тенденція замінювати на *відомості про автора*.

Звісно, помилок є дуже багато, вони різні: логічні, правописні, акцентуаційні. Вивчення різноманітних помилок має давню традицію. Вони є об'єктом аналізу лінгвістів, методистів, практиків редагування, текстологів, психологів та ін. Ф. С. Бацевич вважає, що про помилки можна говорити, коли вироблені засади нормативності. Аналізуючи різноманітні мовленнєві порушення, комунікативні невдачі, вникаючи в їх природу, пізнаючи механізми допущених помилок — описок, неточностей, огріхів, ляпсусів, аномалій — можна розкрити закони мовленнєвої поведінки людини і на цій підставі виробити практичні рекомендації. Слушні поради можна почерпати з праць Б. Антоненка-Давидовича, О. Пономарева, С. Караванського. Рекомендації щодо правильності/неправильності слововживання подають Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак та ін. Опрацювавши довідкову літературу, мовець може підвищити рівень загальної лінгвістичної освіченості носіїв мови, збагатити інформацію про розумне спілкування.

Рекомендації щодо конкретних явищ мовної практики ґрунтуються на результатах дослідження лексики, граматики, історії української мови, на вивченні діалектів мови, її зв'язків і взаємодії з іншими мовами. Так, щоб відповісти на питання, чи варто вживати те чи інше слово і як ним користуватися, особистого досвіду або самого «чуття мови» замало. Для цього треба знати, що означає слово і звідки воно з'явилося, що ним позначали і як його вживали раніше, тобто треба знати, чому саме такою, а не іншою є сучасна мовна норма. Праці з культури мови мають на меті привернути увагу до форми висловлення, до взаємозалежності змісту вираженої думки і стилю її висловлювання. Культура мови — це, насамперед, культура мислення. Високою культурою мають володіти не лише люди, професія яких безпосередньо пов'язана зі словом. У суспільстві освічених, культурних людей виробляється уважне ставлення до слова. Грамотна, логічна, точна мова, вибір тону, інтонації розмови, бесіди, намагання не тільки змістом, а й звучанням естетичного слова вплинути на слухача — характерні ознаки культурної, освіченої людини. Слово, мовлене чи написане, збуджує думку й почуття, якщо воно доречно, змістовне, стилістично відшліфоване. Недбала форма висловлення свідчить про неглибоку, неточну думку. Адже мова — це не лише засіб передачі думки, а й засіб її формування, народження. Ось чому, коли говорять про високу культуру мови, про красу слова — як риси загальної культури людей, — насамперед мають на увазі високу культуру мислення, культуру вираження людських емоцій, почуттів.

Отже, цілком зрозуміло, що кожна людина повинна дбати про культуру власного мовлення, бути чуйною до Слова, тому що рівень розвитку кожної мови залежить від рівня індивідуального мовлення численних її мовців. Дбати про культуру власного мовлення — означає бути постійно дуже уважним до власної вимови, наголосу, до лексики, до морфології та синтаксису,

стилістики та терміносистем. Болюча мовна проблема повинна викликати наполегливу, розумну, творчу працю над Словом. Працю, котра повинна охопити всю націю. Крім «чуття мови», для цього потрібні ґрунтовні знання. У пригоді стане тут найпильніше вслухання в живе мовлення різних верств суспільства, уважне читання наукової та художньої, оригінальної та перекладної літератури. Улюбленою літературою повинні бути словники та довідники. Однак головний засіб для підвищення культури власного мовлення — це читання відповідної фахової літератури.

Висока культура мовлення — це постійна інтенсивна робота думки, щоб висловлюватися якнайточніше, якнайправильніше, якнайстиліше. Рідна мова — головний чинник формування нації, саме тому слід належно цінувати її й плекати протягом усього життя.

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. — К.: Либідь, 1991. — 256 с.
2. Бабич Н. Д. Культура фахового мовлення: навч. посібник / Н. Д. Бабич, К. Ф. Герман, М. В. Скаб. — Чернівці: Книги — XXI, 2005. — 572 с.
3. Грищенко Т. Б. Українська мова та культура мовлення / Т. Б. Грищенко. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 536 с.
4. Жайворонок В. В. Українська мова в професійній діяльності: навч. посібник / В. В. Жайворонок, В. М. Бріцин, О. О. Тараненко. — К.: Вища школа, 2006. — 431 с.
5. Сербенська О. А. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. А. Сербенська, М. Й. Волощак. — К.: ВЦ Просвіта, 2001. — 204 с.
6. Чмут Т. К. Культура спілкування: навч. посібник. — Хмельницький: ХІРУП, 1996. — 345 с.

G. V. Kovalchuk

THE PROBLEMS OF THE UKRAINIAN SPEECH CULTURE

The article is devoted to the problem of the Ukrainian speech culture during the post-soviet period. It analyses the typical mistakes in the speech of pupils, students and other people who use Ukrainian in different spheres of life.

Key words: individual broadcasting, culture of speech, linguistic intercourse, language personality.

Г. В. Ковальчук

ВОПРОСЫ КУЛЬТУРЫ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена проблеме культуры украинского языка во времена перестройки украинского государства, анализу типичных ошибок и огрехов в устной и письменной речи учеников, студентов, других слоев населения, которые используют украинский язык ежедневно в разных сферах жизнедеятельности.

Ключевые слова: языковая личность, культура речи, речевое общение.

УДК 811.161.2'276.2'373.23

С. В. ДМИТРИЇВ

НОМІНАЦІЯ ОСОБИ У КОНТЕКСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КАРТИНИ СВІТУ НОСІЇВ УКРАЇНСЬКОГО СЛЕНГУ

У статті досліджується проблема впливу лінгвокультурної картини світу носіїв українського молодіжного та міського сленгів на номінативні процеси даних соціолектів. Окрема увага приділяється особливостям та специфіці номінації особи у мові молоді та решти мешканців міста, які активно використовують сленг у повсякденній комунікації.

Ключові слова: молодіжний сленг, мовна картина світу, міський сленг, меліорація, пейоризація, номінація особи, комунікативна модель.

У цій статті ми робимо спробу визначити роль лінгвокультурної картини світу носіїв українського сленгу у процесі формування корпусу лексики на позначення номінації особи.

Одним із наймасовіших соціолектів переважної більшості мов є сленг як різновид розмовного мовлення. Картина світу носіїв сленгу, зважаючи на різноманітність її представників, позначена багатогранністю й багатовимірністю. «Помилкою було би вважати, що сфера функціонування сленгу — міські соціальні низи. Важливим соціально-прагматичним аспектом сленгу є його використання в неофіційних ситуаціях усного спілкування. Ним можуть користуватися